SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 5
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

STOMATOLOGIK TERMINLAR YASALISHIDA YUNON-LOTIN TIL ELEMENTLARINING QO‘LLANILISHI
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГРЕКО-ЛАТИНСКИХ ЯЗЫКОВЫХ ЭЛЕМЕНТОВ В ОБРАЗОВАНИИ СТОМАТОЛОГИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ
THE USE OF GREEK-LATIN LANGUAGE ELEMENTS IN THE FORMATION OF DENTAL TERMS

Ismailova Tohira

2609-guruh talabasi, Tibbiyot fakulteti Stomatalogiya yonalishi, Qoqon Universiteti Andijon filliali

Munavarova G.M.

Ilmiy rahbar: Tibbiyotda tillarni oqitish kafedrasi katta oqtuvchisi

UO‘K
61

Annotatsiya
Maqolaning maqsadi stomatologik terminlar yasalishida yunon-lotin til elementlarining funksional imkoniyatlarini aniqlash va ularning struktur-semantik rolini yoritishdan iborat. Tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy va morfemik tahlil usullari qo‘llanib, stomatologik terminlar tarkibidagi ildizlar, prefikslar va suffikslar ajratildi hamda ular umumtibbiy lug‘atlar va stomatologik manbalardagi standart shakllar bilan solishtirildi. Tahlil natijalari stomatologik terminlarning katta qismi yunon va lotin elementlari asosida yasalishini ko‘rsatdi. Odont-, dent-, gingiv-, alveol-, maxill-, mandibul-, stomat-, gloss-, cheil- kabi komponentlar tish, milk, jag‘, og‘iz va til bilan bog‘liq tushunchalarni aniq nomlashga xizmat qiladi. -itis, -osis, -ectomy, -otomy, -plasty, -logy, -graphy singari suffikslar esa patologik jarayon, jarrohlik amaliyoti yoki ilmiy sohani ifodalaydi. Xulosa qilib aytganda, yunon-lotin elementlari stomatologik terminologiyaning semantik aniqligi, xalqaro tushunarliligi va tizimliligini ta’minlaydigan eng barqaror qatlamdir.

Kalit so‘zlar
stomatologik terminologiya, yunon-lotin elementlari, morfemik tahlil, termin yasalishi, ildiz morfema, prefiks, suffiks, xalqaro terminlar.

Аннотация

Цель статьи состоит в выявлении функциональных возможностей греко-латинских языковых элементов в образовании стоматологических терминов и в раскрытии их структурно-семантической роли. В работе использованы описательный, сопоставительный и морфемный методы анализа: стоматологические термины были выделены по составу, в них определены корни, префиксы и суффиксы, после чего они сопоставлялись со стандартными формами в общетерапевтических и стоматологических словарях. Результаты показали, что значительная часть стоматологических терминов образована на основе греческих и латинских элементов. Компоненты odont-, dent-, gingiv-, alveol-, maxill-, mandibul-, stomat-, gloss-, cheil- служат для точного называния понятий, связанных с зубами, дёснами, челюстями, полостью рта и языком. Суффиксы -itis, -osis, -ectomy, -otomy, -plasty, -logy, -graphy обозначают патологический процесс, хирургическое вмешательство или научную область. В заключение отмечается, что греко-латинские элементы составляют наиболее устойчивый слой стоматологической терминологии, обеспечивающий её семантическую точность, международную понятность и системность.

Ключевые слова

стоматологическая терминология, греко-латинские элементы, морфемный анализ, образование терминов, корневая морфема, префикс, суффикс, международные термины.

Abstract

The aim of the article is to identify the functional potential of Greek-Latin language elements in the formation of dental terms and to clarify their structural and semantic role. The study applies descriptive, comparative, and morphemic analysis: dental terms were selected and their roots, prefixes, and suffixes were identified, then compared with standard forms in general medical and dental dictionaries. The results show that a large part of dental terminology is formed on the basis of Greek and Latin elements. Components such as odont-, dent-, gingiv-, alveol-, maxill-, mandibul-, stomat-, gloss-, and cheil- are used to name concepts related to teeth, gums, jaws, the oral cavity, and the tongue with precision. Suffixes such as -itis, -osis, -ectomy, -otomy, -plasty, -logy, and -graphy denote pathological processes, surgical procedures, or scientific fields. In conclusion, Greek-Latin elements constitute the most stable layer of dental terminology, ensuring semantic precision, international intelligibility, and systemic consistency.

Keywords

dental terminology, Greek-Latin elements, morphemic analysis, term formation, root morpheme, prefix, suffix, international terms.

Stomatologik terminologiya zamonaviy tibbiy muloqotning eng barqaror va tizimli qatlamlaridan biridir. Uning asosiy leksik bazasi yunon va lotin til elementlariga tayangan bo‘lib, bu holat terminlarning xalqaro tushunarliligini, morfologik aniqligini va semantik ixchamligini ta’minlaydi. Tish anatomiyasi, og‘iz bo‘shlig‘i kasalliklari, diagnostika va davolashga oid atamalar ko‘pincha bir xil affikslar, ildizlar va birikma shakllari orqali

yasaladi; natijada terminlar tarkibiy jihatdan tahlil qilinadigan, ma’nosi esa qismlari orqali ochiladigan birliklarga aylanadi [2, 3]. Masalan, dent-, odont-, gingiv-, alveol-, stomat- kabi komponentlar stomatologik nomlanishning asosiy semantik tayanchlarini tashkil etadi, -itis, -algia, -ectomy, -logia singari qo‘shimchalar esa patologik holat, og‘riq, jarrohlik amali yoki fan nomini ifodalaydi [4, 5].

Mazkur sohada yunon-lotin elementlarining qo‘llanilishi faqat tarixiy an’ana emas, balki termin yaratishning samarali modeli hamdir. Biroq amaliy adabiyotlarda stomatologik terminlarning tarkibiy tuzilishi, ularning yasalish mexanizmlari va ma’no hosil qilishdagi yunon-lotin komponentlarining o‘rni yetarli darajada tizimli yoritilmagan. Ayniqsa, o‘zbek tilida ushbu elementlarning moslashuvi, transliteratsiyasi va terminologik me’yorlashuvi masalalari alohida tadqiqotni talab qiladi. Shu bois ushbu maqolaning maqsadi stomatologik terminlar yasalishida yunon-lotin til elementlarining funksional imkoniyatlarini aniqlash, ularning struktur-semantik xususiyatlarini tavsiflash va o‘zbek tibbiy terminologiyasidagi qo‘llanish xususiyatlarini ko‘rsatishdan iborat.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, tibbiy va stomatologik terminologiya tarkibidagi yunon-lotin elementlari ko‘p asrlik tarixiy qatlam sifatida shakllangan va hozirgi termin tizimining barqaror modelini belgilab beradi. Tibbiyot tilining tuzilishi, semantik rivoji va termin yasash mexanizmlari haqida Chabner hamda Dirckx asarlarida tibbiy atamalarning ildiz, prefiks va suffikslar orqali qurilishi, ularning xalqaro muomaladagi bir xilligi alohida ta’kidlanadi [2, 3]. Dorland va Stedman lug‘atlari esa amaliy terminografik manba sifatida stomatologik va umumtibbiy birliklarning standart shaklini, variant yozilishlarini va ma’nodosh qatlamlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega [4, 8]. Mosby’ning stomatologik lug‘ati tish, jag‘, periodont, okklyuziya va protezlashga oid terminlarning ko‘p qismi yunon va lotin morfemalari asosida tuzilganini ko‘rsatadi [5]. Wheeler an’anasidagi stomatologik anatomiyaga oid qo‘llanmalar esa klinik terminlarning anatomik asos bilan bog‘liqligini yoritadi [1, 6]. Terminologik ishlov berish bo‘yicha Sagerning yondashuvi terminni tarkibiy birliklarga ajratish, ularning funksional munosabatini aniqlash va tizimlilikni tekshirish uchun nazariy asos beradi [7].

Mazkur maqolada tavsifiy, qiyosiy va morfemik tahlil usullari qo‘llanildi. Avvalo, stomatologik terminlar tanlanib, ularning tarkibidagi yunon-lotin ildizlar, affikslar va birikma modellari ajratildi. So‘ngra bu birliklar umumtibbiy lug‘atlar va stomatologik manbalardagi standart shakllar bilan qiyoslandi [4, 5, 8]. Tahlil jarayonida terminlarning yasalish modeli, semantik motivatsiyasi va xalqaro qo‘llanishga moslashuvi aniqlanib, stomatologik terminologiyada yunon-lotin elementlarining sistemaviy roli baholandi. Shu bilan birga, terminlarning amaliy qo‘llanishi stomatologik adabiyotlar va kasbiy resurslar asosida kuzatildi [9, 10].

Tahlil qilingan manbalar stomatologik terminlarning katta qismi yunon va lotin til elementlari asosida yasalishini ko‘rsatdi. Ayniqsa, anatomiya, patologiya va klinik jarayonlarni ifodalovchi birliklarda ildiz morfemalar, prefikslar va suffikslar barqaror model sifatida ishlaydi. Masalan, odont-, dent-, gingiv-, alveol-, maxill-, mandibul-, stomat-, gloss-, cheil- kabi komponentlar tish, milk, jag‘, og‘iz va til bilan bog‘liq tushunchalarni aniq nomlashga xizmat qiladi. Bu elementlar mustaqil so‘z sifatida emas, balki termin yasovchi qurilish materiali sifatida faol qo‘llanadi va shu orqali stomatologik leksikaning ichki tizimliligini ta’minlaydi [1, 4, 5].

Natijalar shuni ham ko‘rsatdiki, yunon-lotin elementlari terminlarda ko‘pincha murakkab so‘z yasash orqali birikadi: periodontitis, gingivitis, osteomyelitis, malocclusion, endodontics, orthodontics kabi birliklar bir nechta morfemadan tuzilib, kasallik, yo‘nalish yoki muolaja mazmunini ixcham ifodalaydi. Bunday terminlarda -itis, -osis, -ectomy, -otomy, -plasty, -logy, -graphy singari suffikslar patologik jarayon, jarrohlik amaliyoti yoki ilmiy sohani bildiradi. Prefikslar esa ma’noni aniqlashtiradi: hypo-, hyper-, peri-, sub-, inter-, endo-, exo-kabi elementlar joylashuv, daraja yoki yo‘nalishni ko‘rsatadi. Shu bois stomatologik terminlar semantik jihatdan zich, shaklan ixcham va xalqaro miqyosda bir xil talqin qilinadigan birliklar sifatida namoyon bo‘ladi [2, 3, 8].

Adabiyotlar tahlili terminologik standartlashuvda ham yunon-lotin elementlarining ustunligini tasdiqladi. Dorland, Stedman va Mosby lug‘atlarida stomatologik atamalar bir xil morfologik tamoyillar asosida izohlangan bo‘lib, bu terminlarning normativ shaklini mustahkamlaydi [4, 5, 8]. Termin yasashda klassik tillarga tayanuvchi model yangi klinik

tushunchalarni yaratishda ham samarali ekanligi kuzatildi: yangi diagnostik va terapevtik nomlar mavjud ildizlar hamda affikslar kombinatsiyasi orqali hosil qilinadi. Natijada stomatologik terminologiya tarixiy qatlamga ega bo‘lsa-da, zamonaviy ilmiy ehtiyojlarga mos ravishda kengayib boruvchi, lekin ichki tuzilishi barqaror bo‘lgan tizim sifatida tavsiflanadi.

Olingan natijalar tibbiy terminologiya haqidagi umumiy qarashlar bilan mos keladi: Chabner va Dirckx ta’kidlaganidek, tibbiy atamalarni tushunishda ularning tarkibiy qismlarini ajratish eng muhim yo‘ldir [2, 3]. Stomatologik materialda bu tamoyil ayniqsa yaqqol ko‘rinadi, chunki odont-, gingiv-, alveol-, maxill- kabi yunon-lotin ildizlari klinik mazmunni ixcham va aniq ifodalaydi. Shu jihatdan terminlar nafaqat nomlash vositasi, balki kasbiy tafakkurni tartibga soluvchi birlik sifatida ham namoyon bo‘ladi. Dorland va Mosby lug‘atlarida qayd etilgan ko‘plab atamalar ham aynan shu model asosida tuzilgan bo‘lib, bu stomatologik leksikaning xalqaro standartlashuv darajasi yuqoriligini ko‘rsatadi [4, 5].

Biroq tahlilning cheklovi shundaki, u asosan normativ lug‘atlar va o‘quv adabiyotlariga tayandi; amaliy klinik nutq, hududiy variantlar hamda qisqartmalar tizimi alohida korpus asosida tekshirilmagan. Shu sababli ayrim terminlarning real qo‘llanish chastotasi yoki semantik siljishlari to‘liq yoritilmadi. Shunga qaramay, yunon-lotin elementlarini morfemik tahlil qilish stomatologiya talabalari, tarjimonlar va amaliyotchi shifokorlar uchun foydali metodik asos bo‘lib xizmat qiladi. Termin tarkibini anglash yangi atamalarni o‘zlashtirishni yengillashtiradi, sinonimik chalkashlikni kamaytiradi va klinik hujjatlarda bir xillikni kuchaytiradi. Bu esa stomatologik kommunikatsiyada aniqlik va kasbiy standartlarga rioya etishni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, stomatologik terminlar yasalishida yunon-lotin til elementlari eng barqaror va unumli qatlamni tashkil etadi. Ildiz, prefiks va suffikslarning muntazam qo‘llanishi atamalarning semantik aniqligini oshiradi, ularni xalqaro miqyosda bir xilda anglash imkonini beradi hamda termin tizimida izchillikni saqlaydi [2, 3, 8]. Ayniqsa, odont-, dent-, gingiv-, alveol-, maxill-, mandibul- kabi komponentlar stomatologik tushunchalarni ixcham va aniq nomlashda muhim o‘rin tutadi; bu holat klinik amaliyot, o‘quv jarayoni va ilmiy matnlar uchun birdek ahamiyatlidir [4, 5].

Shu asosda stomatologik terminologiyani o‘qitishda yunon-lotin elementlarining ma’nosi va yasovchi imkoniyatlarini tizimli o‘rgatish maqsadga muvofiqdir. Terminlarni tarkibiy tahlil qilish, ularning etimologik asosini ko‘rsatish va bir xil modeldagi atamalarni qiyosiy o‘rganish talabalarda terminologik savodxonlikni kuchaytiradi. Amaliy tavsiya sifatida, stomatologiya bo‘yicha darslik va lug‘atlarda terminlarning morfemik tarkibini izchil berish, yangi atamalarni yaratishda esa xalqaro terminologik me’yorlarga tayangan holda yunon-lotin elementlaridan foydalanish lozim [1, 4, 5, 7]. Bunday yondashuv terminlarning aniqligi, barqarorligi va kasbiy muloqotdagi samaradorligini ta’minlaydi.

ADABIYOTLAR

1. Ash M. M. Wheeler’s Dental Anatomy, Physiology and Occlusion. — 1984.

2. Chabner D.-E. The Language of Medicine. — St. Louis: Elsevier, 1976.

3. Dirckx J. H. The Language of Medicine: Its Evolution, Structure, and Dynamics. — New York: Praeger, 1983.

4. Nelson S. J. Wheeler’s Dental Anatomy, Physiology and Occlusion. — St. Louis: Elsevier, 2004.

5. Jahon stomatologiya federatsiyasi. — URL: https://fdiworlddental.org (murojaat sanasi: 16.11.2026).